

Др. Володимир Галан

(Філядельфія)

31. серпня 1919*)

(роковини взяття Києва)

Після переходу за Збруч 16. липня 1919. р. Галицька Армія і Армія Великої України (Дієва Армія) почали спільний наступ на ворога. В короткому часі прогнано росіян з Проскурова й Жмеринки, а 10. серпня добуто важний залізничний вузол — Винницю.

Саме тоді створено Штаб Головного Отамана на чолі з генералами Юнаковим і Курмановичем і йому підчинено всі збройні сили У. Н. Р. Від цього Штабу приходить наказ військам до загального наступу на ворога в трьох напрямках: II. Галицький Корпус і корпус Січових Стрільців наступає на північ, з метою захопити Коростень; I. і III. Галицький Корпус та Запоріжці (Дієвої Армії) наступають на схід, щоби добути Київ: решта Дієвої Армії і одна Галицька Бригада наступають на південь, з метою захопити Одесу.

Розвинувшись до наступу, центральна київська армейська група розбиває ворога на всіх його оборонних позиціях і по завзятих боях вже 19. серпня захоплює лінію Козятин-Бердичів, здобуваючи при тому велику воєнну добич. Суцільний наступ нашої Армії, поява піхоти, гармат і кінноти навіть в недоступних лісистих околицях, викликає у ворога страшну паніку, і він кидається до втечі, щоби упасти в руки київських повстанців, які оперували під Ходорковом, Корніном, Брусиловом та Макаровом.

Населення радісно витає наше військо і стрільці знову почувують себе наче дома. Навіть київські піски не здержують нашого походу. X. бригада піхоти і X. Артилерійський полк У. Г. А. прикривають ліве крило центральної групи і швидко посуваються вперед через Червоне-Андрушівку, Ходорків і 24. серпня залишаються на триденний відпочинок в містечку Корнін.

Дальше на південь, веде завзяті бої III. Галицький Корпус і 26. добуває Фастів, а Запоріжці Білу Церкву. 26. серпня центральна армейська група одержує наказ добути Київ!

Ворог готується до рішучого бою над Ірпенем на лінії Бровки-Білгородка-Ігнатівка. Сили армейської групи розгортаються, щоби обхопити ворога в залізні кліщі і здавити його. Ранком 27. серпня X. бригада і X. Полк відходять з Корніна просто на північ в містечко Брусилів, щоби перетяти шосейну дорогу Київ-Житомир і не допустити росіян

*) Згадка, призначена до IX-го, через спізнання йде в цім зошиті Редакція.

на зади наших бригад під Ігнатівкою. Тяжкий був це похід! Сонце пекло немилосердно, колеса гармат глибоко врізувалися в пісок, коні що хвиля пристають, гармаші і піхотинці підкладають свої рамена і самі падають від втоми. Так доходимо до Брусилова, а там стріча з повстанцями Соколовського, полеве богослуження на могилах розстріляних росіянами українців і знову в дорогу до м. Рожев над болотистою рікою Здвиж.

Ранком 29. серпня ціла бригада і гармати були готові до походу. IV. курінь піхоти і III. батарея відійшли як чоло бригади до Ситник. Повстанці і наша розвідка приносили вісти про скупчення більших ворожих сил на шосейній дорозі, а це ворожило завзятий бій. Сонце підіймалось над Клемантинським лісом і своїми лагідними проміннями ogrівало лица вояків. Всі гляділи на схід і дрижали з радості — бож ось за тим лісом, столиця держави — золотoverхий Київ. Сама згадка, що дорогу до столиці заступив нам „I. Інтернаціональний Полк Карла Маркса“, викликувала в душах стрільців якесь дивне, а притому страшне почування — безоглядної ненависти. Таке почуття було мабуть і у стрільців IV. Курія і Третьої батареї, бо не ждучи на прихід бригади, вони кидаються в бій з переважаючим ворогом і багнетами розбивають російські частини та по їх трупах промощують собі шлях. В їх руки попадає велика воєнна добич: панцирне авто, машинові кріси, підводи, набої. Там м. и. згинула комісарша цього большевицького полку, як казали жидівочка київського університету.

В замішанні російські недобитки тікають в ліси на Макарів, а їм на здогін відходить один Курінь піхоти і одна батарея. Решта бригади, вилапуючи полонених здовж шосейної дороги, доходять на ніч до села Копилів.

Рано 30. серпня вперед над Ірпень!

Та міст на ріці Бучі зірваний, треба обходити гарматам кругом через село Кольонщину і Березівку та знову на камінну дорогу. По київських пісках це була дійсна розкіш їхати по камінній дорозі, тим більше, що вела вона просто в столицю.

З півдня весь час доносився гуркіт гармат, а ми одержали донесення, що з Києва вислано проти нас великі більшовицькі сили. Та X. бригада не спала. Вилапуючи полонених, вона посувалася обережно вперед. Біля села Гуровщина, в лісі, наша піхота підглянула дві сотні москалів. Тихцем ми окружили це місце скорострілами, звернули туди дула гармат і за хвилину бригада поступала дальше вперед.

Недобрі вісти приходять з Макарова. Повстанці розбіглись з фронту, відкрили крило нашого курія, і він подався взад. Та це лиш хвилева невдача. Курінь упорядковує свої сили, переходить в протинаступ і женє ворога в лі-

си і багна. Біля четвертої години з полудня пригнав з Ігнатівки вістун з новістю:

Фронт проломано! Большевики тікають! Наші під Києвом! Старшини обступили вістуну і чути лиш короткі, уривані слова: страшний бій V. і VI. галицької бригади; торощать ворога, пішли вперед!

Без команди все кинулося вперед, щоби захопити міст над Ірпенем та не допустити ворожих частин на зади наших бригад. Та розбиття ворога під Ситниками мало більші наслідки, ніж ми сподівалися; воно розложило морально полки вислані большевиками з Києва. Большевицькі ранені вертали підводами в Київ, а стрівши свіжі полки, розказували їм, що на Київ йде мільон Українців з гарматами, скорострілами, мінометами. Встоятись проти них неможливо. Колиж в цю хвилю на переді дійсно заграли гармати (це ми розганяли захоплені в лісі большевицькі сотні), цілих п'ять большевицьких полків попало в паніку і кинулось в розтіч в ліси, на північ від шосейної дороги, а кінцеві частини завернули в Київ, а там на мості на Ірпені привитав їх скоростріл шостої галицької бригади. Так попавши в два огні, все це інтернаціональне шумовиння дісталось в полон або рятувалось утечею в ліси.

Біля шостої години з полудня наша бригада дійшла до Ірпеня. Там кінчився ліс. Сонце хилилося до сну й кидало послідні золоті проміння на верхи столиці. Та приказ корпуса прикував нас до місця. Бригада мала здержатися над Ірпенем і дальше охороняти ліве крило Армії. З Києва посувалась на нас довжезна лава обдертих, голодних і босих дітей, жінок і муштин. Спершу ми думали, що це перебрані російські шпіони, та незабаром зрозуміли цих нещасних. Всі вони бігли на околичні села, щоби рятувати себе і свою рідню від голодової смерти. Наші полеві кухні зачали варити страву та роздавати її дітям і жінкам, а стрільці ділились з чоловіками хлібом та тютюном. В уяві нещасних киян наші вояки були якимись лицарями з незнаної землі. Деякі протирали собі очі наче з просоння та запитували: чи це дійсно Українська Армія? Від цих киян ми одержали большевицькі газети, а в них промови комісарів, що Київу не грозить ніяка небезпека, що проти української армії вислано сім свіжих полків...

Пізно вечером прийшов приказ корпуса. Дня 31. серпня святочний візд до Києва, в якому візьме участь Гол. Отаман С. Петлюра та Начальний Вожд Галицької Армії Ген. М. Тарнавський! Десята бригада відійде на північ, перетяти залізничий шлях Київ-Коростень і вишле стежі на Гостомль. Чудовий був ранок 31. серпня 1919 р. Весь Київ готувався на прийяття нашої Армії і уряду.

А Х. бригада і Х. гарматній полк, карними лавами виступали в той час в похід, на північ, лісами попри Ірпень,

для безпеки київської групи, аж по Припеть. А серед війська гомоніла весела, але вже змінена стрілецька пісня:
 „Зажурились Київлянки тай на тую зміну,
 Що відходять наші стрільці тай на Га-
 [личину!“

Та про поворот тепер ніхто й не думав бо перед нами стояла ясно наша блискуча й величня ціль — Київ!

М. Мухин

Драгоманов без маски

Джерела молодечого москвофільства Драгоманова

Дня 14. травня 1862. р. Шиманов, лідер полтавського гуртка українців-сепаратистів, писав до свого однодумця Шевича про одного тогочасного діяча: „Чоловік сей зовсім не нашого поля, москаль по крові і думкам, і силкується яко, мога закидати нам дорогу... Чоловік він може путній і чесний та дивиться на наш люд московським оком і не любить його. Дуже негаразд і те, що де треба він одмовчується, що він москаль, а деякі люди помиляються і обертаються до нього як до щирого земляка... Багато людей дивиться на Строніна вгору, а нам пора вже мати вірний погляд. Наше діло вже замітно розходиться з ділом „всеросійських космополітів“ і нам швидче треба визнати сю особність та, вже не помиляючись, простувати своїм шляхом.“¹⁾

Стронін, про якого Шиманов пише у цім листі, був учителем полтавської гімназії, а одним з його учнів був Драгоманов, учнем до скону фанатично відданим ідеям учителя, так чудесно схарактеризованого у листі Шиманова. Сам Стронін у листі до Шевича писав про себе, що він є скорше панславист, аніж українофіл; коли й написав українську абетку, то виключно з метою педагогічною, а не якою іншою.²⁾

Вплив Строніна тяжив над Драгомановом і цілою його політично-суспільною діяльністю протягом цілого дальшого життя Драгоманова. І стронінським московським оком ціле своє життя дивився Драгоманов на українську справу.

Про свою першу поважнішу зустріч з своїм духовним вождем, розповідав Драгоманов у брошурі „Два учителі“: „Я застав його за обідом. — Посидьте, каже він, трохи, поки я скінчу обід, а щоб не скучно було, то тимчасом прочитайте от що. І кладе передомною невеличку книжку, розкриту на листку, на якому написано по українськи „Панська воля“. Я почав читати се маленьке оповідання Марка Вовчка. Коли

¹⁾ М. Гніп: Громадський рух 1860-х рр. на Україні, кн. I. Полтавська громада, 27. Харків 1930.

²⁾ Ibid. ст. 33.